

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1973

BRNO 1974

nůvek v katastru obce Heršpice u Slavkova a Mezilesic v katastru Kobeřic. Údolí i svahy podél potůčku, který vytéká ze dvou pramenišť, jsou kryty smíšeným lesem. V určitých místech jsou patrné kopulovité vyvýšeniny, v nichž jsme zjistili úlomky mazanice.

Na základě dosavadních poznatků z několika výzkumů v tomto regionu soudíme na pozůstatky domů středověké vesnice a ztotožňujeme zjištěnou lokalitu se zaniklými Dobešovicemi, které I. L. Červinka v rukopise Pusté vsi klade do blízkosti studánky, zvané Svatá.

Tato studánka zanikla nedávno, při novodobých úpravách terénu. Místo, kde bývala, je dnes zvané U točky. Opodál vzniklo koupaliště pionýrského tábora, zvaného U rybníčku. Zjištěné objekty zaniklých Dobešovic jsou asi pět set metrů odtud jižním směrem.

Psané prameny (Zemské desky Olomoucké a Knihy púhonů) uvádějí ves „Dobessowicze“ celkem třikrát. R. 1392 (ZDO VI. 482) intabuloval Jindřich z Nevojic vsi Nevojice, Letošov, Lhotku, Nebštych, Dobešovice a Šardičky brněnským židům Merklínovi a Mendlínovi a tito prodali téhož roku totéž zboží Jakubu, řečenému Koníček (ZDO VI. 483). R. 1406 prodal to vše Jakub Koníček z Prus Mikulášovi z Bystřice (ZDO VII. 220).

Kosti získané zjišťovacím sběrem jsou zvířecí. Nalezený střepový materiál je zatím nepočtený, ale odpovídá datování podle písemných pramenů za předpokladu, že letopočet 1392 je datem už rozvinutého trvání vesnice. Bylo získáno 36 střepových fragmentů, z toho 20 slídovaných a 1 tuho vaný. Vyniká mezi nimi část výdutě velké hrncovité nádoby, černé s přísadou slídy, v nejširším místě zdobená pásem ze tří hraněných rýh se dvěma mělkými vlnicemi. Ostatní střepy z výdutí jsou zdobené šroubovicemi nebo drsné bez dekoru. Z okrajů je jeden šedý, v profilu vějířovitě rozšířený se dvěma obvodovými žlábký, ostatní černé se slídou, střechovitě přehnuté.

Feststellungsgrabung der mittelalterlichen Dorfwüstung Dobešovice (Bez. Vyškov). Aufgrund von Funden an Scherben, Knochen, Lehmewurf und der Feststellung von kuppelförmigen Erhöhungen, die Überreste eines Baues sind, konnte man an den Stellen unweit des einstigen Quellbrunnens Svatá im Kataster der Gemeinde Nevojice die mittelalterliche Dorfwüstung Dobešovice lokalisieren, belegt durch schriftliche Quellen um die Jahren 1392 und 1406.

OBJEV ZÁKLADŮ STŘEDOVĚKÉHO DEVERSORIA U KLÁŠTERA HRADISKA V OLOMOUCI

(o k r. O l o m o u c)

V Ā C L Ā V B U R I A N, Vlastivědný ústav, ● l o m o u c

(Tab. 93—96)

V podzimním období roku 1973 byla jižně od objektu vojenské nemocnice Kláštera Hradiska v Olomouci pracovníky Pozemních staveb v Gottwaldově (stavební správa Prostějov, stavba Farmakon) kopána rýha pro kanalizační potrubí nedalekého podniku Farmakon. Práce byly prováděny ručně, aby nedošlo k eventuálnímu poškození starší kanalizační sítě, která tudý probíhá. Výkopem, sahajícím do hloubky 245 cm, byly přerušeny dva bloky zdiva z lomového kamene, mezi nimiž byla uložena destrukční vrstva částečně porušená při posledním kladení potrubí v roce 1958. Sonda výkopu byla položena v severojižní orientaci jako západní paralela prodloužené osy vestibulu bývalé prelatury¹.

Ve vzdálenosti 74,5 m jižním směrem od úrovně předloženého průčelí rizalitu nemocniční budovy probíhal ve výkopu v hloubce 85 cm pod nynějším terénem úsek zdiva 75 cm širokého, jehož pata dosahovala absolutní hloubky 180 cm. Šlo tedy o zdivo, dochované do výšky 95 cm a orientované ve směru západ—východ, tudíž souběžně s průčelím klášterní budovy. Rovnoběžně s tímto zdívem, 13 metrů jižněji, bylo přefato další pásmo zdiva. Jeho koruna se však objevila až v hloubce 160 cm a vlastní zdivo sahalo do hloubky dalších 180 cm, což znamená jeho současnou výšku. Toto zdivo je široké 90 cm. Ve vrstvě destrukce, mocné a svázné souhlasně s prostorem mezi oběma zdmi, byly v dolní úrovni nalézány zlomky středověké keramiky.

Z popsané situace je tedy zřejmé, že jde o zbytky budovy, jejíž funkci se podařilo stanovit především srovnáním se starší ikonografickou dokumentací někdejšího kláštera. Rozhodující pro identifikaci objektu byla reprezentativní rytina hradištského opatství z roku 1749, provedená vídeňským rytcem G. A. Müllerem podle kresby geometra Antonína Josefa Wilnera². S pečlivostí vlastní baroknímu zeměměřiči je zde z nadhledové perspektivy podán celý areál kláštera včetně zahrad, vedlejších budov a volných sochařských plastik s podrobnou dvojazyčnou legendou, která pod literou „U“ zaznamenává, že budova s podkovovitým půdorysem v popsané již poloze před průčelím kláštera je „Deversorium = Schenck Haus“ (tab. 93 : 2). Týž podkovovitý půdorys je na plánu demoličního pásma kolem pevnostních hradeb asi z roku 1743³, kdežto na fortifikačním plánu z následujícího roku⁴ východní křídlo chybí. Ve starší podobě je deversorium zachyceno na

pohledové mapě oblasti mezi dómem a klášteřem Hradiskem, zhotovené rovněž k vojenským účelům, kterou lze datovat podle stadia rozestavenosti klášteřních budov po jejich zkáze za třicetileté války k roku 1694 (tab. 93 : 1). Mapa má dvě varianty, vídeňskou⁵ a brněnskou⁶, na obou se zobrazení deversoria jen nepatrně odlišuje⁷. Také pohledový plán městského opevnění s branami z roku 1669, uložený v někdejším archivu hradištských premonstrátů⁸, zahrnuje oblast Hradiska a v ní i podobu deversoria.

Vznik deversoria však nutno hledat v hlubokém středověku: tato hradištská kréma je uvedena již v listině Přemysla Otakara I. z roku 1201⁹, již klášteři věnuje ves Štěpánov a zároveň potvrzuje držbu všech klášteřních vsí (. . . has villas confirmavi . . .) a současně v této potvrzovací části listiny uvádí pět krčem, z nich prvou v Olomouci (Vque tabernes: Ia in Olomuch . . .)¹⁰. Konfirmace ukazuje, že jsme ještě nedospěli k datu vzniku deversoria, které podle toho spadá někam do období dvanáctého, nebo dokonce do posledních let jedenáctého století (klášteř byl založen roku 1078¹¹). Je oprávněný předpoklad, že deversorium mělo původně funkci hospice, v němž nalézali útulek návštěvníci Hradiska např. o výročních dnech patrocinií klášteřních svatyní. Jak totiž ukazuje rytina z roku 1749, byl tento objekt těsnou součástí klášteřního areálu. Tuto skutečnost podtrhuje i pohledová mapa z roku 1694, na níž komunikace vedoucí od města ke klášteři je před vstupem k deversoriu na rybniční hrázi přerušena palisádou s fortnou a sklápěcím šraňkem a dále k jihu ještě druhou vnější sklápěcí závorou. Deversorium ovšem leželo mimo hlavní věžovou fortnu, která střežila přímý vstup do klášteře.

Zánik deversoria způsobila pověstná demoliční nařízení v polovině 18. století, kdy v souvislosti s budováním tereziánské pevnosti (1742—1758) byly strženy předměstské obce i osamělé budovy v pásmu něco přes 400 sáhů v okruhu opevnění¹². Vznikl tím, jak ukazuje již zmíněný vojenský plán z roku 1743¹³, obrovský nepravidelný desítiúhelník, jehož severozápadní strana zasáhla i vlastní budovu premonstrátského klášteře po zadní trakt konventu ve vzdálenosti 460 sáhů od hradeb pevnosti. Masiv klášteřních budov však ušel demoličním záměrům (naopak se stal částí fortifikačního systému) a jeho komplex byl ochuzen pouze odklizením předsunutého deversoria. Podle zmíněné rytiny z roku 1749 je toto datování pro zánik deversoria terminem post quem. Za pruského obležení roku 1758 klášteř Hradisko představoval samostatnou opevněnou jednotku drženou oddílem Chorvatů¹⁴, což znamená, že nejspíše v letním období toho roku byl šenk odstraněn. Na jeho bývalou polohu ukazoval velmi výrazný povrchový rozptýl zlomků stavebního materiálu i valové zvlnění terénu souhlasné orientací s objeveným zdivem.

Výkop v roce 1973 zachytil východní část základů deversoria a umožnil alespoň částečně nahlédnout do jeho historie. V nálezovém materiálu chybějí doklady z nejstaršího časového úseku jeho existence, což může být vysvětleno poměrně malým záběrem vykopané sondy. Původ nalezeného keramického materiálu spadá do doby Lucemburků a jeho životnost skončila za husitských bouří v době bojů o klášteř (zejména za složité situace obležení husitské posádky po dobytí klášteře Smilem z Moravan z 2. na 3. května 1432¹⁵), nejspíše však za úplného zničení klášteře (kromě kaple sv. Štěpána) dne 22. července téhož roku vojenským oddílem hejtmána Viléma Ebsera za součinnosti olomouckých měšťanů, aby se napříště nestal opěrným bodem husitské strany¹⁶. Toto datum se jeví reálným hlavně z toho důvodu, že v dřívějším průběhu husitských válek byl klášteř s husitskou stranou ve vztahu určitých kompromisů a jednání, jak tomu nasvědčuje např. uzavření míru v březnu 1425 mezi hradištským opatem Václavem Hřivnáčem z Horky a husitskou posádkou v Dolanech¹⁷.

Materiál pocházející z časového úseku mezi pokročilým čtrnáctým stoletím a první třetinou patnáctého století sestává z několika technologicky různých skupin, po stránce užitnosti jde o nádoby a kachle. Určité typologické shody s nálezem v okolí Olomouce jsou nejen časovým vodítkem, ale také dalším dokladem produkce dílen olomouckého okruhu.

Samostatnou skupinu představují hmotné hrncovité tvary. Jsou to především okrajové střepy z hrubého pórovitého materiálu ostřeného zrny písku a slídy, na lomu šedě zbarveného. Typický pro časové zařazení je hlavně střep na povrchu šedě zbarvený, jeho okraj Ø 24 cm je rozevřený, zesílené ústí na venkovní straně římsovitě podtrženo, na hrdle obíhá šikmo převislá zaoblená lišta, pod ní výžlabek (tab. 95 : 1). Zmíněná převislá lišta je typickým prvkem krajové keramiky ze 14. a počátku 15. století, jak je zřejmé z datovaných nalezišť olomouckého, resp. severomoravského a středomoravského regionu: hradu Tepence (1340 — konce 14. století)¹⁸, četných dokladů z kartuzie v Dolanech (1388—1425)¹⁹ a ojedinelého výskytu v nálezu mincí v Dalově u Šternberka (před 1432)²⁰. Jiný rozevřený okraj Ø cca 32 cm, jehož povrch je rovněž šedě zbarvený, má ústí kyjovitě zesílené a na hrdle širokou horizontální rýhu (tab. 95 : 3). Okrajový střep Ø cca 30 cm s načervenalým povrchem, rozevřeného okraje, výrazně zesílené a zaoblené ústí má uvnitř rýhu, která vytváří drobný ústupek, na venkovní straně je střep mělce žlábkován (tab. 95 : 2).

Do stejné časové vrstvy lze klást také tenčí střepy hrncových výdutí z materiálu slabě ostřeného pískem, na lomu okrového s povrchem téhož tónu nebo šedým. Na vnějším povrchu jsou zdobeny rytou mělkou vlnicí v kombinaci se žlábkováním nebo linkou (tab. 95 : 4).

Jinou typickou skupinu tvoří hrnce s uchy, pod jejichž dolním napojením je okrouhlý důlek. Je to další prvek, který má obdobu v nálezích z hradu Tepence²¹ i z Dolan²². Střepy jsou z jemného materiálu s příměsí písku, tenkostěnné. Světle žlutě zbarvený okrajový střep Ø 12 cm má rozevřený profil, ústí zesílené a zaoblené, páskové ouško se klene jen přes hrdlo a pod jeho dolním

napojením je vytlačen nepatrný okrouhlý důlek. Jiný okrově zbarvený okraj je rovněž rozevřený, Ø 20 cm, široké páskové ucho sahá až na výduť a v obdobném místě je vytlačen rovněž typický dolík. Střep má uvnitř řídkou vrstvu hnědé polevy. K tomuto střepu náleží dno Ø 16 cm, rovné, uvnitř mělce soustředně žlábkované (rekonstrukci viz tab. 94). Dno jiného hrnce Ø 6,5 cm má na venkovní ploše stopu po odříznutí a na hnědě glazovaném vnitřku výrazné soustředné žlábkování, které pokračuje i na výduť.

Značně odlišné jsou okrajové střepy hrnků s rozevřeným okrajem, který je ovalen kolmo nebo zvenci posazeným čokovitým profilem, Ø 15 a 18 cm. Jemný načervenalý střep má vnitřní hnědou polevu, která přesahuje nepatrně přes okraj na venkovní plochu. Tab. 95 : 6—8.

Střepy z více exemplářů rendlíku-třinožky mají jednotný ostře pálený načervenalý materiál, venkovní povrch má šedavý a okrový odstín, na vnitřních plochách je hnědá poleva. Nožky mají prohnutý rohový tvar, naproti jedné ze tří nožek bylo zpravidla šišticovité držadlo, duté, na jeho ukončení drobný okrouhlý ovalený otvor, na přechodu mezi držadlem a nožkou se objevuje opět důlek, známý u hrncových uch. Podle jednoho střepu možno zaznamenat technologický detail, že masiv kořene držadla byl na styčné ploše, určené k přilepení na plášť nádoby, opatřen ostrým horizontálním rýhováním pilovitého profilu. Viz tab. 95 : 5.

Jediný doklad mísovité nádoby představuje značně poškozený načervenalý střep s okrajem vytaženým navenek.

Horní část láhve je vyrobena z plaveného šedého materiálu ostře vypáleného, dochovaná část úzkého hrdla nese ve střepu stopu kroucení za vytáčení na kruhu. Podhrdlí je zdobeno dvěma horizontálními rýhami, hnědá poleva pokrývá uvnitř celou plochu, na venkovní straně dosahuje podhrdlí nad rýhami. Tab. 95 : 9.

Střepový materiál z kachlů jsme rozřídili do dvou skupin. Skupina glazovaných kachlů je doložena jen ve fragmentech z jemného materiálu ostřeného pískem, zbarveného na lomu červeně, povrch je někdy šedý, vnitřní funkční plocha je u části dokladů zakouřená, čelní plocha má obvykle zelenou polevu, přecházející nepravidelně i na boční stěnu pláště. Úlomky ukazují na římsové a hrncové formy konvexní varianty s čtyřúhelníkovou (nejpravděpodobněji čtvercovou) čelní stěnou. Lící strana nese několik typů reliéfní výzdoby:

Široký pás listových lupenů ve dvou překrývajících se řadách (tab. 96 : 1).

Dvě oblounové lišty, mezi nimi zubořez (tab. 95 : 11).

Okraj čelní stěny se dvěma rytými linkami, mezi nimi pruh obdélníkových vpichů, na dolejší lince dvě kotoučovitě vypnuliny, dále ke středu, který je odlomen, zůstaly zbytky dvou parabolických linek, které obíhají kolem pozůstatků několikalistových průlomů ve stěně. V plošném cípu mezi zmíněnými parabolickými linkami je velká plastická oválná puklice a čtyři drobné kuličkovité vypnuliny. Tab. 96 : 2.

Část čelní stěny kachle s plastickými linkami a geometrickým motivem (trojúhelník). Tab. 95 : 12.

Roh čela kachle s dvakrát odstupněnými rámeny a plastickým drobným trojlístkem (tab. 95 : 10).

Část oblounové římsy s neobvykle tmavohnědou polevou, rubní rovná úsečová plocha je podélně prozlabena k nasazení na hranu kachle (tab. 95 : 13).

Druhá skupina kachlových střepů je typická méně náročnou úrovní výroby. Je to nepolěvaný rezný materiál s příměsí písku a slídy, na lomu načervenalý, povrch je zbarven šedě nebo okrově. Podařilo se v podstatě zrekonstruovat jeden exemplář kachle konvexní hrncové formy, jehož obdélníková čelní stěna rozměrů 26,5 × 19,2 cm je lemována lištou, od níž je dovnitř „psaníčkovitě“ vpadlá, okrajový pás se fasetovaně sklání ke středové opět rovné obdélníkové části 11 × 8 cm. Plášťová stěna kachle 9 cm vysoká vybíhá odsazeně z rubu čelní stěny, má zaoblené rohy, na venkovní straně je žlábkována. Ústí má rozměry 23 × 16,5 cm, jeho okraj je přehnut navenek v čokovitý profil. V místech nasazení na čelní desku je plášťová stěna oboustranně oble přimazána, čímž je zesílena a kachel zpevněn. V kratších stranách pláště jsou asymetricky propíchnuty kruhové závěsné otvory. Ve střepovém materiálu je také rohová varianta se dvěma pravouhle nasazenými čelními stěnami. Vnitřní plocha některých zlomků je zakouřená. Viz tab. 96 : ?

Ze středověké vrstvy pochází také korýtkovitě tvarovaný plát měděného plechu, jehož účel však zůstává nejasný.

Nad horizontem středověké destrukce byl v malém počtu rozptýlen i mladší keramický materiál z neurčité éry po třicetileté válce.

Získané poznatky o klášterohradištském deversoriu můžeme tedy shrnout podle archivních a archeologických dokladů takto: Objekt vznikl jako krčma hluboko před rokem 1201, nejpozději roku 1432 došlo k jeho devastaci, po obnovení přetrvával novou zkázu kláštera za třicetileté války a zcela zanikl mezi lety 1749—1758.

Poznámky:

¹ Podrobné půdorysné plány budovy Kláštera Hradiska viz ve dvou publikacích: Adolf Nowak, Kirchliche Kunst-Denkmale aus Olmütz, Zweite Serie, Olmütz 1892, 24. obr. 5 (přízemí). — August Prokop, Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung, IV. Band, Wien 1904, 1083. obr. 1362 (I. poschodí).

- ² Václav Burian, Ikonografie Olomouce do roku 1900, I. část, Sborník Krajského vlastivědného musea v Olomouci IV/1956—1958, 37ln., čís. katal. 130. Originál rytiny je neznámý, uvádíme proto přístupné reprodukce celého listu: Robert Smetana, Průvodce památkami v Olomouci, Olomouc 1948, obr. 28. — Zdeněk Dokoupil — Pavel Naumann — Dušan Riedl — Ivan Veselý, Historické zahrady v Čechách a na Moravě. Česká architektura, velká řada, svazek 1, Praha 1957, obr. 66. — Václav Burian, K historii zahrad a parků v Olomouci, Zprávy Krajského vlastivědného střediska v Olomouci, 1959, č. 79, 6, vyobr. na 4. straně obálky.
- ³ Heeresarchiv Wien, K VII d 63. Reprod. Hans Gelinek, Olmütz als Festung, Das schöne Olmütz, 2. Heft, Olmütz 1944, obr. 11.
- ⁴ Vlastivědný ústav Olomouc, inv. číslo V—2148.
- ⁵ Heeresarchiv Wien, CI h 451—50. Ikonografie Olomouce č. 17, obr. 45. Vedle reprodukcí uvedených v tomto soupise viz další u Václava Richtera (pozn.)⁷ a Josefa Kšíra, Olomoucká barokní pevnost, Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 27, Olomouc 1971, obr. 5.
- ⁶ StA Brno, A F 91. Ikonografie Olomouce č. 18.
- ⁷ Václav Richter v popise okolí Hradiska se o této budově nezmiňuje, ačkoli je, jak zřejmo z reprodukce mapy, z níž čerpal, velmi nápadná. Srv. Raněstředověká Olomouc, Spisy university v Brně — filosofická fakulta 63, Brno 1959, 43, tab. 1.
- ⁸ StA Brno, M 56. Ikonografie Olomouce č. 19.
- ⁹ CDB II, 17, č. 21.
- ¹⁰ Tamt., 18.
- ¹¹ CDM I, 162, č. CLXXXII. — CDB I, 82, č. 79.
- ¹² Tento údaj je v historické literatuře uváděn různě, ale v každém případě spadalo hradištské deversorium do demoličního pásma: Václav Nešpor (Dějiny Olomouce, Vlastivěda moravská, Brno 1936, 196) udává vzdálenost nejméně 1 km od hradeb, pouhých 400 sáhů (758,40 m) uvádí Hans Kux (Die deutschen Siedlungen um Olmütz, Olmütz 1943, 162), kdežto podle Josefa Kšíra (Tereziánská pevnost olomoucká, Průvodce po bojištích a vojenských památkách Československé republiky, sešit 25, Praha 1937, 6) mělo demoliční pásmo 1 250 m.
- ¹³ Heeresarchiv Wien, K VII d 63.
- ¹⁴ Alois Chytil, Prusové na Moravě roku 1758, Olomouc 1900, 35.
- ¹⁵ Viz např. Ladislav Hošák, Husitské revoluční hnutí v olomouckém kraji, Olomouc 1960, 25.
- ¹⁶ Tamt.
- ¹⁷ František Palacký, Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges, I. Band, Prag 1873, 384, č. 329.
- ¹⁸ PV 1970, 67.
- ¹⁹ Václav Burian, Nálezy ze středověkého objektu v Dolanech (výzkum 1962), Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 3, Olomouc, 1964, 8, 9, obr. 5: 6. — Týž, Nálezy z kartuzie a husitského opevnění v Dolanech (výzkum 1963), Práce č. 6, Olomouc 1965, 6—9. — PV 1967, 105.
- ²⁰ PV 1968, 61, 138, tab. 58: 2. — Václav Burian, Dva nálezy pražských grošů v Dalově u Šternberka (okr. Olomouc) 1968, Numismatické listy, roč. XXVI, 1971, 42, obr. 5: 3.
- ²¹ PV 1970, 67.
- ²² Tamt., 69, 134, tab. 50.

Entdeckung von Grundmauern des mittelalterlichen Deversoriums bei dem Kloster Hradisko in Olomouc (Bez. Olomouc). Bei Terrainherrichtungen im Raume vor der Stirnfront des Militärkrankenhauses in Olomouc, des einstigen Prämonstratenser (ursprünglich Benediktiner) Klosters Hradisko, wurden zwei parallele Mauerabschnitte in West-Ost Richtung verlaufend, 75 und 90 cm breit, voneinander 13 Meter entfernt, abgedeckt. Der Vergleich mit dem ikonographischen Material des einstigen Klosters, besonders nach der Gravierung von G. A. Müller, die nach der Zeichnung des Geometers A. J. Wilner im Jahre 1749 (Taf. 93: 2) angefertigt wurde erwies, dass es sich um Überreste des Klosterdeversoriums handelt, das einen engen Bestandteil des Klosterkomplexes bildete. Dieses Gebäude ist auch auf den Schaukarten aus den Jahren 1694 (Taf. 93: 1) und 1669 und auf den Befestigungsplänen von Olomouc z. B. aus den Jahren 1743 und 1744 angeführt. Schriftlich ist es durch die älteste Nachricht im Konfirmationsteil der Urkunde von Přemysl Otakar I. aus dem Jahre 1201 als einzige hiesige Herberge in Prämonstratenser Besitz belegt. Die juristische Form der Konfirmation ist ein Beweis, dass ihre Existenz viel älter ist, sie reichte ganz gewiss bis in das 12. Jahrhundert, eventuell fiel ihre Entstehung in die letzten Jahre des 11. Jahrhunderts (das Kloster wurde im Jahre 1078 gegründet). Zweifellos diente sie als Hospitz für Laienbesucher des Klosters. Nach dem gefundenen archäologischen Material erlebte das Gebäude des Deversoriums gleichzeitig mit dem Kloster Hradisko den Untergang während der Hussitenkriege und zwar höchstwahrscheinlich im Jahre 1432. Es wurde jedoch erneuert und eine weitere Demolition des Klosters im Dreissigjährigen Krieg erfolgte nicht mehr. Sein Ende jedoch führte der Aufbau der Olmützer Festung unter der Regierung von Maria Theresia bei, als es in die Demolitionszone gelangte, die um die Festungsmauer gezogen wurde und irgendwann in den Jahren 1749—1758 wurde es definitiv abgeräumt. Die zerstreuten Überreste des Baumaterials wiesen jedoch weiterhin auf seine Lokalisierung.

Das keramische Material, das bei der Grabung der engen Sonde gewonnen wurde, zeigt durch seinen Typ ungefähr auf den Zeitabschnitt der Herrschaft der Luxemburger. Es ist in vielen Merkmalen mit Funden aus datierten Fundorten des Olmützer Umkreises identisch: der Burg Tepenec (1340 bis Ende des 14. Jahrhunderts), des Kartäuser Klosters in Dolany (1388—1425) und Dalov bei Šternberk (vor dem Jahre 1432). Die Topfformen des älteren Types repräsentieren Scherben aus grobem porösem mit Sand und Glimmer durchsetztem Material, bei welchen besonders der geöffnete Rand mit schräg überhängendem Gesimse auf dem Hals typisch ist (Taf. 95: 1). Ansonsten haben die Scherben dieser Gruppe eine verstärkte und abgerundete Mündung des geöffneten Randes, auf dem Hals eine breite Ritzlinie (Taf. 95: 3) oder innen am Rand eine Ritzlinie und von aussen eine seichte Riefelung (Taf. 95: 2). Gleichzeitig sind auch Scherben von Gefäßkörpern, verziert mit einer geritzten Wellenlinie, kombiniert mit einer Riefelung oder Linie (Taf. 95: 4). Typisch sind gleichfalls Topfscherben mit Henkeln, bei deren unterem Ansatz eine

Delle ist (Taf. 94), innen eine dünne Glasur. Die Gruppe von kleineren Töpfen mit innerer Qualitätsglasur hat geöffnete Ränder mit verschieden angesetzter linsenförmiger Abrundung (Taf. 95 : 6—8). Scherben von dreifüssigen Reindeln weisen auf Exemplare mit durchbogenen Hornfüßen und zapfenförmigem Griff, unter dem wiederum das typische rundliche Grübchen ist, innen braun glasiert (Taf. 95 : 5). Der sporadische Beleg einer Schüssel hat den Rand herausgezogen. Ein ebenfalls vereinzelt belegter Flaschentyp ist aus geschlemmtem sehr qualitätsmäßigem Material, der schmale Hals trägt Spuren eines Windens während der Herstellung auf der Drehscheibe; der Scherben ist unter dem Hals mit zwei horizontalen Ritzlinien verziert, innen und im unteren Teil auf der Aussenseite ist er braun glasiert (Taf. 95 : 9).

Belege von Kacheln, ebenfalls sehr fragmentarisch, bilden zwei Gruppen. Die erste Kachelgruppe auf der Funktionsseite ist grün glasiert und hat gesims- und topfförmige konvexe Formen mit verschiedener plastischer Verzierung: 1. plastischer Streifen blattförmigen Laubes in zwei sich überdeckenden Reihen (Taf. 96 : 1). 2. Zahnschnitt zwischen zwei bogenförmigen Leisten (Taf. 95 : 11). 3. Teil der Stirnwand mit Streifen länglicher Einschnitte zwischen Linien, Überreste blattförmiger Durchbrechungen, begrenzt mit parabolischen Linien und mit Knubben in Form ovaler Buckel und Kügelchen (Taf. 96 : 2). 4. Bruchstück mit Stirnverzierung plastischer Linien und eines Dreieckes (Taf. 95 : 12). 5. Teil der Stirnwand eingesäumt mit einem zweifach abgestuften Rahmen und einem plastischen Dreiblattmotiv in der Ecke (Taf. 95 : 10). 6. Teil eines Bogengesimses mit dunkelbrauner Glasur (Taf. 95 : 13).

Die zweite Kachelgruppe zeichnet sich durch ein korniges unglasiertes Material aus. Es gelang eine fast komplette Rekonstruktion einer Kachel durchzuführen, die auf eine konvexe Topfform weist, mit eingerahmter rechteckiger Stirnwand, die nach innen facettiert eingefallen ist. Die Mantelwand hat abgerundete Ecken, die Mündung ist zu einem linsenförmigen Profil herausgebogen, auf der Aussenseite gerieft, auf der Berührungsseite ist sie beiderseitig zur Stirnplatte beworfen, in den kürzeren Seiten hat sie Aufhängeösen (siehe Taf. 96 : 3). Die eckige Variante hat rechtwinklig zwei Stirnwände angesetzt.

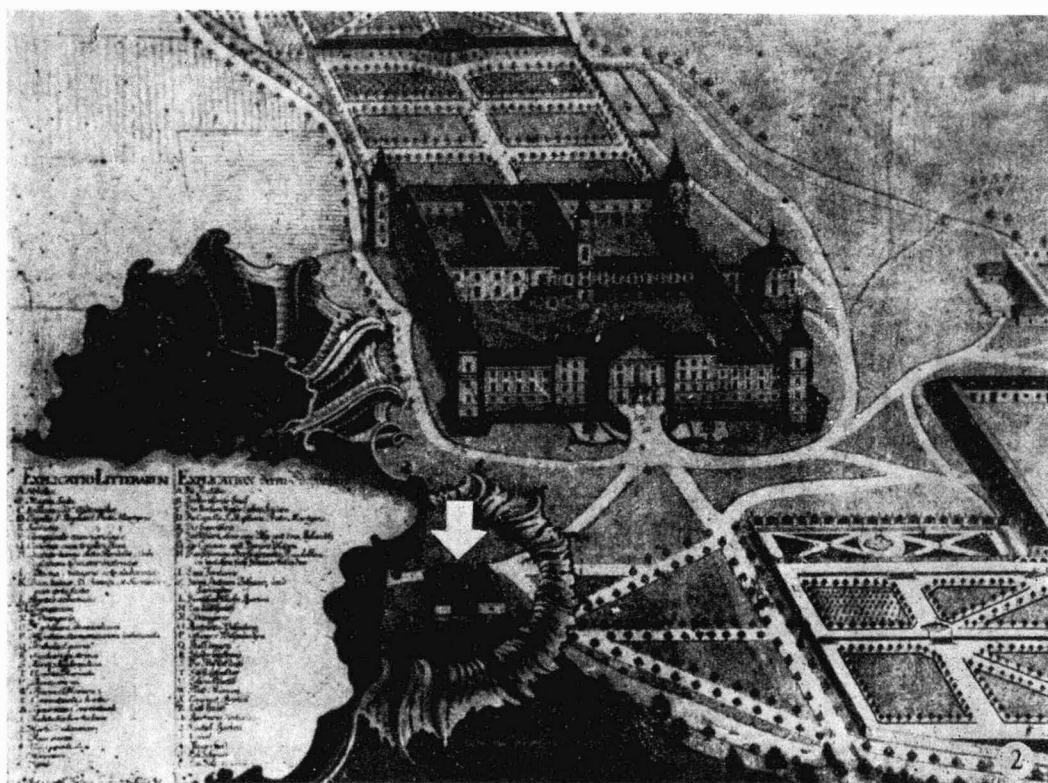
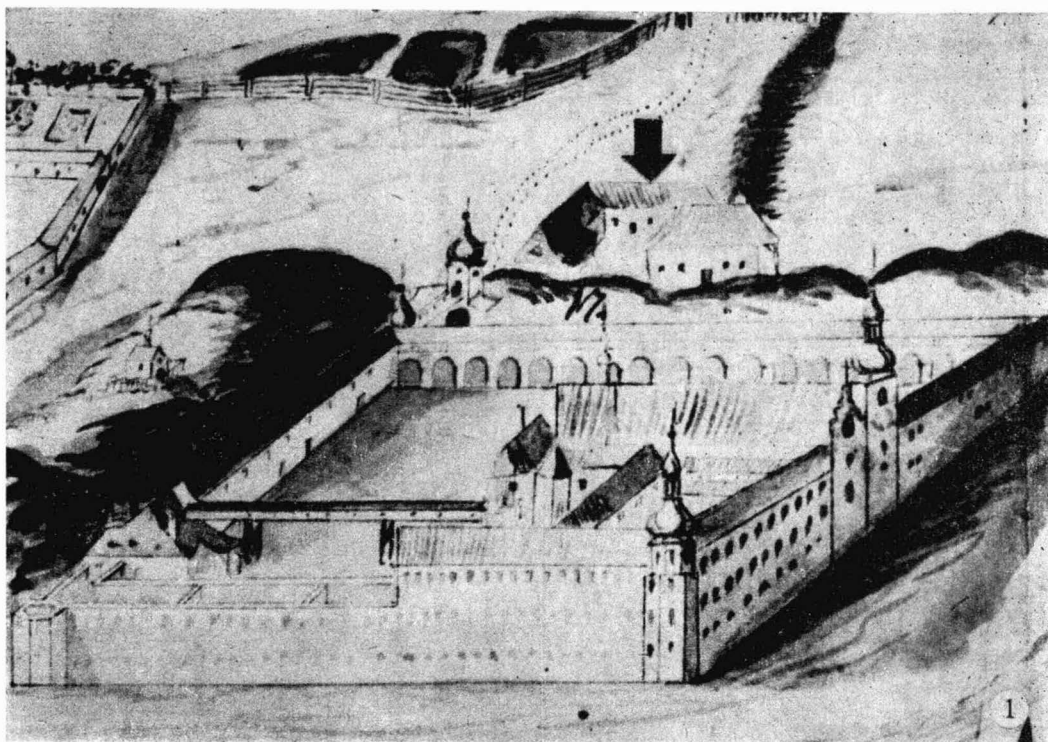
Oberhalb des mittelalterlichen Horizontes war weiteres keramisches Material aus dem Zeitabschnitt nach dem Dreissigjährigen Krieg verstreut.

VÝZKUM NA „KARTOUZCE“ V DOLANECH 1973 (okr. Olomouc)

VÁCLAV BURIAN, Vlastivědný ústav, Olomouc
(Tab. 97—99)

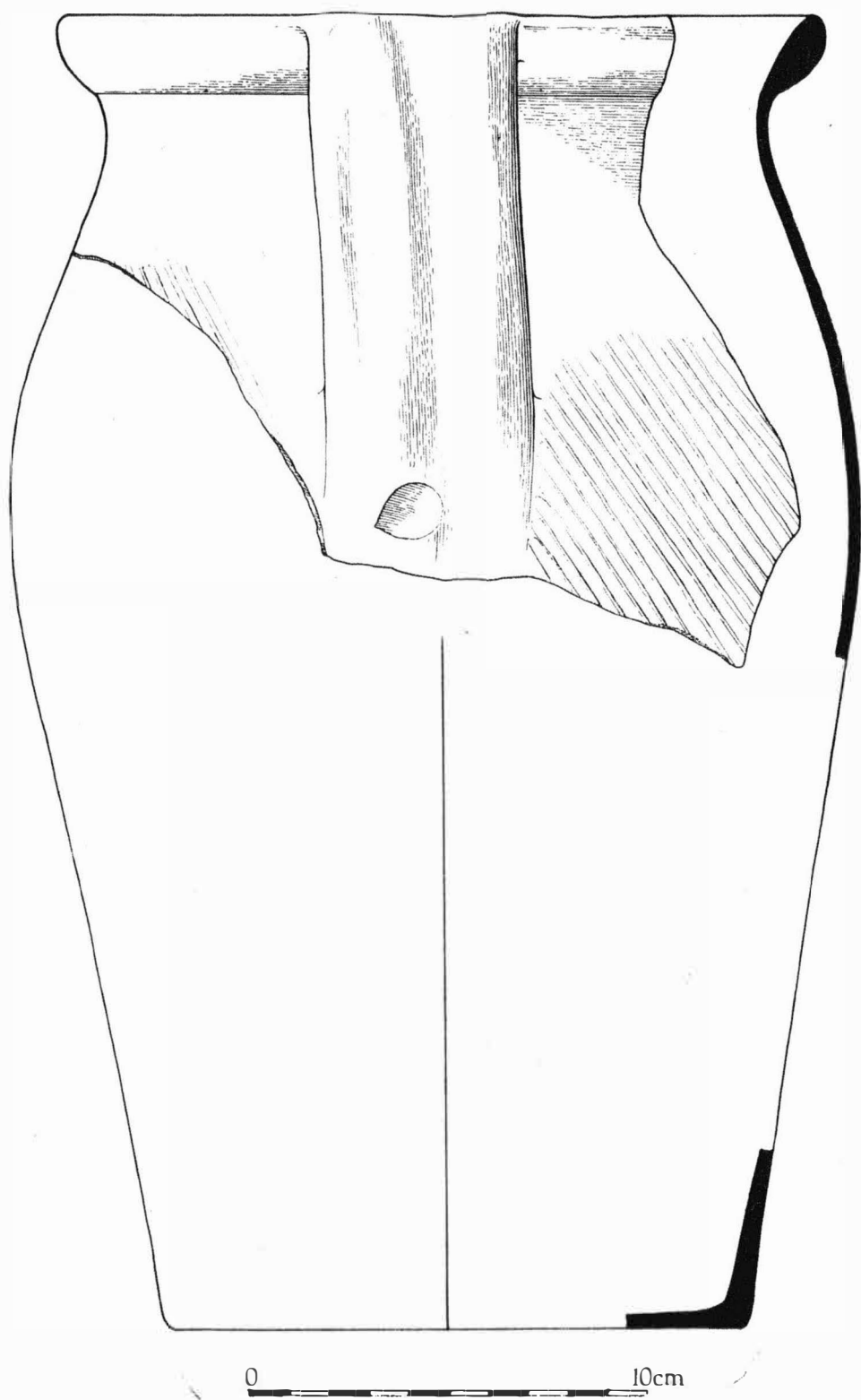
Systematický výzkum pokračoval 3.—20. července 1973 v návaznosti na předcházející etapu prokopáním plochy čtverce LXXVI. Předmětem našeho zájmu byla především vodovodní rýha v příčné ose kostela směřující k místnosti O a další odkryv této prostoty.

Jak bylo konstatováno v roce 1972¹, zalamuje se jižní zdivo kostela F a severojižním směrem přechází ve východní stěnu místnosti O. Obdobně jak je tomu na severní straně kostela, vzniká tak i v jižní stěně protilehlý portál, propojující kostel s prostorami na jižní straně areálu. Špaleta portálu široká 152 cm přerušuje tedy jižní zeď kostela, je rovná, vyzděná z cihel a zasahuje do ní ve zbytcích kostelní dlažby (čtvercové dlaždice, cihly). V koruně zdiva na západní straně špalety byl ve výši 89 cm zjištěn pozůstatek závorového kanálku se stopami cihlového obezdění při ústí a na konci, široký 22 cm, dlouhý 179 cm (výška zůstala nejistitelná pro narušení zdiva). Kapsovitý výklenek v protější straně špalety, sloužící k uložení zhlaví závorového trámce při uzavření, byl zachován hloubkově (15 cm), původní světlost 15 × 15 cm však byla druhotně porušena vertikálním zvětšením ústí. Při jižní straně špalety je osazeno pískovcové ostění, jeho postranní dílce spočívají na prahu, který převyšuje dlažbu špalety o 6 cm a je uprostřed silně sešlapán. Boční dílce ostění vystupují do špalety o 17,5 (západní) a 18 cm (východní strana) a jsou lící obráceny k jihu, do prostoty O. Trnože jsou do výše 70 cm dvojnásobně tupouhle okoseny do sotva znatelných zlomů. Výše pak je každý trnož shora zešikmen a na tuto nakloněnou rovinu dosedá profilmovaná část, která od vnitřku portálu začíná úzkým okosením, po něm následuje oblý výžlabek, dále obloun, ostroúhlý drobný výžlabek a opět oblý výžlabek. Ze západní strany ostění zůstal in situ jen dolní dílec se čtvercovým dlabem na severní líci. Východní strana má v původním uložení dva dílce, na horní ploše zůstala vrstva malty přeložená břidlicí jako podklad dalšího dílce. Také na této straně ostění jsou na jeho rubu (severní straně) dva čtvercové dlaby, umístěné asymetricky nad sebou. Fragmenty dalších horních částí ostění (nikoli však předpokládaného lomeného oblouku) byly v dolní destrukci (280 cm hluboko) před lící portálu. Z uvedeného je zřejmé, že dveře tohoto druhého jižního portálu se otvíraly do kostela a vchodu bylo často používáno.

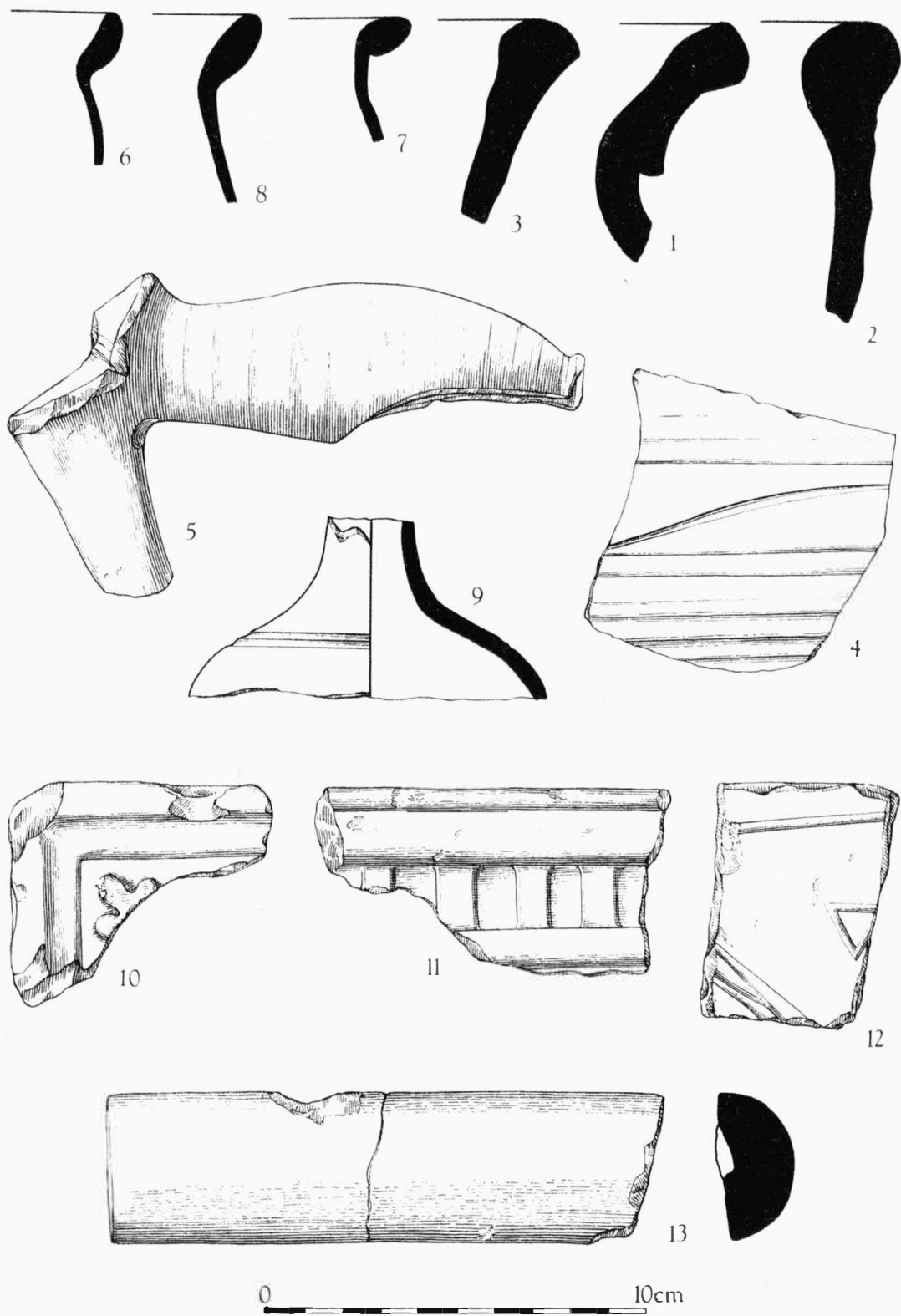
Tab. 93

Olomouc, klášter Hradisko. Deversorium (označeno šipkami). 1 na pohledové mapě z roku 1694, 2 na rytině z roku 1749. — Kloster Hradisko. Deversorium (mit Pfeilen bezeichnet). 1 auf der Ansichtskarte aus dem Jahre 1694, 2 auf der Gravierung aus dem Jahre 1749.

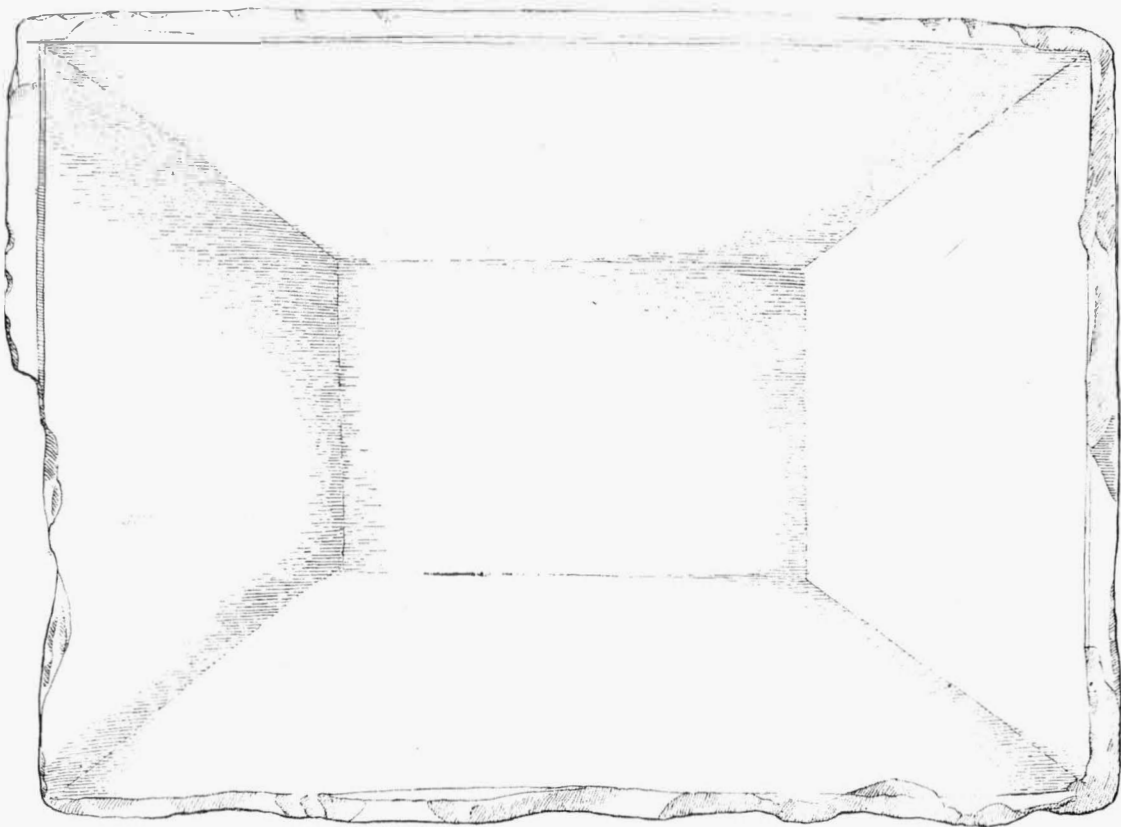
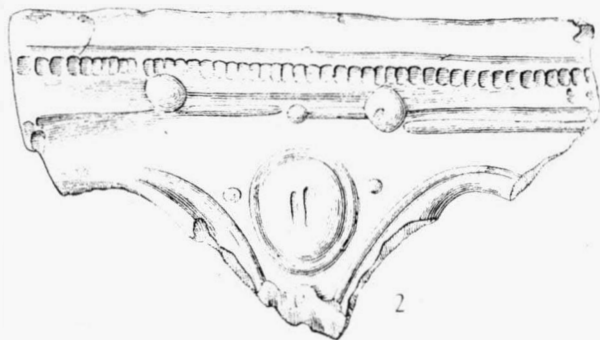
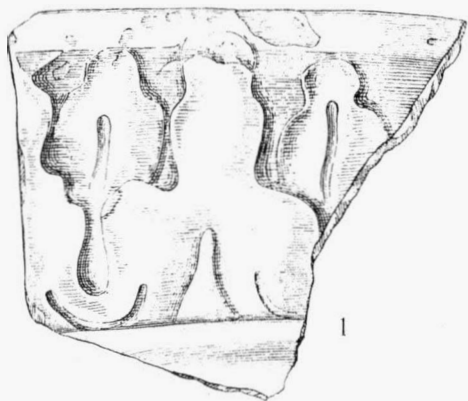
Tab. 94

Olomouc, klášter Hradisko. Deversorium. Středověká keramika — Kloster Hradisko Deversorium. Mittelalterliche Keramik.

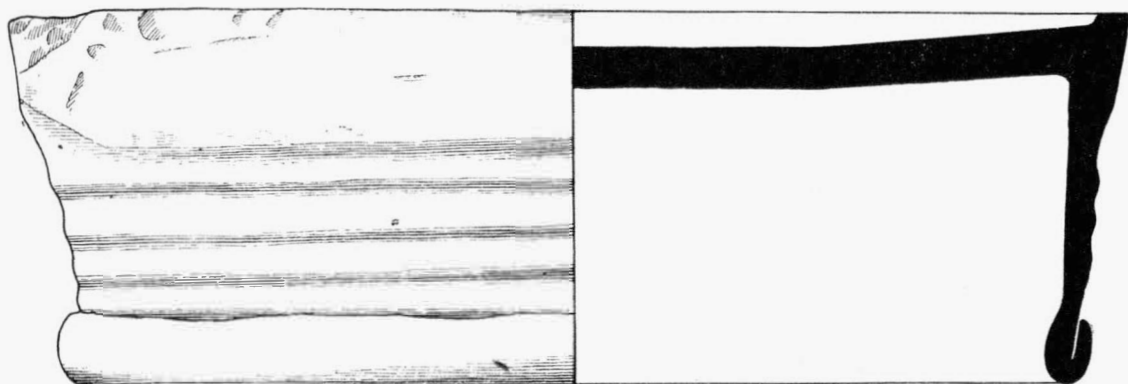

Tab. 95

Olomouc, klášter Hradisko. Deversorium. Středověká kuchyňská a kamnářská keramika. — Kloster Hradisko. Deversorium. Mittelalterliche Küchen- und Ofensetzerkeramik.

3

0 10cm

Tab. 96

Olomouc, klášter Hradisko. Deversorium. Středověká kamnářská keramika. — Kloster Hradisko. Deversorium. Mittelalterliche Ofensetzkeramik

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1973

Vydává: Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor: Akademik Josef Poulik
Redaktoři: Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhový
Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá
Kresby: Doc. dr. B. Klíma, A. Životská, L. Trávníčková, M. Bálek
Na titulním listě: bronzový náramek lužické kultury z Býkovic
Tiskem: TISK, národní podnik, Brno, provozovna 54, Gottwaldova 21
Evidenční číslo: ÚVTE1-73332
Vydáno jako rukopis — 450 kusů — neprodejné